

ULUSLARARASI AMASYA ÂLİMLERİ SEMPOZYUMU
- INTERNATIONAL AMASYA SCHOLARS'
SYMPOSIUM -

21-23 NİSAN 2017 • AMASYA

BİLDİRİLER KİTABI - I

Bu sempozyum T. C. Amasya Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir.

AMASYA • 2017

SÜNBL SİNAN'IN İLMÎ VE TASAVVUFÎ KİŞİLİĞİ

Mehmet Şirin AYIŞ*

Özet

Sünbül Sinan, Halvetiyye tarikatının Sünbülüyye kolunun kurucusudur. Tarikat yolunda Cemâl Halvetî'ye intisab etmiştir. Şeyhinin vefatından sonra Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda irşad faaliyetini sürdürmüştür. Cuma günleri Ayasofya ve Fâtih camilerinde vaazlar vermiştir. Vaazların ardından dervişleriyle Halvetî devranı icra etmiştir. Onun bu devran uygulaması ulemâ ve meşâyih arasında tartışmalara sebep olmuştur. Sema ve devran ile yapılan zikrin cevazı hususunda önce Arapça, daha sonra Türkçe olmak üzere iki risale kaleme almıştır. İnsanların kalbinin içinde bulunduğu hal ve durumlarla ilgili olarak, tafsilattan uzak, öz ve anlaşılır bir şekilde, taliplerin de rahatça okuyup ezberleyebilecekleri *Atvar-ı Seb'a* adında risale yazmıştır. Tarikatın merkez asitanesi olan Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda pek çok halife yetiştirmiştir. Tarikat, Anadolu'da Kütahya, Amasya, Manisa, Kastamonu gibi şehirlerde faaliyet göstermiştir. Sünbülüyye, Balkanlar'a Sünbül Sinan'ın halifelerinden Yâkub Germiyânî ve Hasan Adlî tarafından taşınmıştır. Tarikatı, Bosna'da Sünbül Sinan'ın halifesi Aynî Dede'nin yaygınlaştırdığı zikredilmektedir. Sünbül Sinan'ın ilmî ve tasavvûfî yönünün büyüklüğünden dolayı kendisinden sonra günümüze kadar pek çok edip ve şair onun hakkında methiye ve şiirler yazmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sünbül Sinan, İlim, Tasavvuf, Tarikat, Sünbülüyye.

Sufistic and Scientific Identity of Sünbül Sinan

Abstract

Sünbül Sinan is the founder of the Sünbülüyye arm of the Khalvatiyya sect. He was affiliated to Jamal Khalvati on the way of sect. After the death of Sheikh, He continued to show the right way at Koca Mustafa Pasha Lodge. He gave sermons on the Hagia Sophia and the Fatih mosques on Fridays. After the sermons, he performed the Khalvatî devran with his dervishes. His application of this devran caused of controversy between the Ulama and the sheikhs. He wrote up two booklets about authorization of the dhikr which was made with sema and devran, in Arabic first and then in Turkish. He wrote a brief booklet named "Atvar-i Seb'a" that people can easily read and memorize in a clear and shortly way, concerning the state and situations that people have in their hearts. He raised up many caliphs in Koca Mustafa Pasha Dervish lodge which was the central lodge of the the sect. Tarikat was active in cities such as Kütahya, Amasya, Manisa and Kastamonu in Anatolia. Sünbülüyye was moved to the Balkans by Yâkub Germiyani and Hasan Adlî who were the caliphs of Sünbül Sinan. It is mentioned that Sünbül Sinan's caliph Aynî Dede expands the sect in Bosnia. Because of the greatness of Sünbül Sinan's science and sufism, many poets and literary men after him, wrote praise and poems about him until now.

Keywords: Sünbül Sinan, Science, Sufism, Sect, Sünbülüyye.

Giriş

Sünbül Sinan, Amasya'nın Merzifon ilçesinde doğmuştur. Asıl adı Yusuf b. Yakup'tur. Aynı zamanda şeyhi de olan Cemâl-i Halvetî tarafından kendisine Sünbül lakabı verilmiş ve Sünbül Sinan olarak meşhur olmuştur. Sinan Efendi, tarikat yolunda Cemâl Halvetî'ye intisab etmiş, şeyhinin vefatından sonra Koca Mustafa Paşa Dergâhında postnişin olmuş ve vefatına kadar kendi adıyla anılacak olan bu dergâhta irşad faaliyetlerinde bulunmuştur.

Sünbül Sinan, İstanbul'da Ayasofya ve Fâtih gibi camilerde vaaz eder, vaazların ardından da dervişleriyle Halvetî devranı icra edermiş. Onun bu devran uygulaması, zamanın ulemâ ve meşâyih

* Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, msirinayis@hotmail.com.

arasında tartışmalara sebep olmuştur. Sinan Efendi, ilmi hüviyeti ve manevî dirayetiyle bu tür münakaşalardan üstün çıksa da, bir yerde artık bu tür tartışmalara son vermek ve meseleyi kökünden halletmek maksadıyla sema ve devran ile yapılan zikrin cevazı hususunda önce Arapça, daha sonra da Türkçe olmak üzere iki risale kaleme almıştır.

Kaynakların verdiği bilgilere göre Sünbül Sinan, tasavvufî ve ilmî eserlerin yanı sıra aynı zamanda şairlik yönü de olan ve bu alanda şiirler yazan biridir. *Osmanlı Müellifleri* adlı eser, Sünbül Sinan'ın birkaç ilahîsinin olduğunu belirtir. Yine Sadık Vicdanî, *Tomar-ı Halvetiyye* adlı eserinde Sinan Efendi'nin bir ilahîsinin mevcut olduğunu bildirir. Buna ilave olarak, Sinan Efendi'nin biri Süleymaniye, öteki de Fatih Millet Kütüphanesi'nde olmak üzere iki mecmuada muhtelif şiirleri vardır. Sünbül Sinan'ın hem ilmî, hem de tasavvufî anlamda büyüklüğünü gösteren bir diğer husus ise, kendisinden sonra günümüze kadar pek çok edip ve şairin onun hakkında yazdıkları methiye ve şiirlerdir.

Bu çalışmamızda, Halvetiyye tarikatı şeyhlerinden Sünbül Sinan'ın hem kendi eserlerinden, hem de hakkında yazılanlardan hareketle ilmî ve tasavvufî kişiliğini ele almaya çalışacağız. Amacımız, Sünbül Sinan'ın tasavvuf alanındaki yetkinliğini ve birikimini hatırlatarak toplumun dikkatini yeniden bu alana çekmek olacaktır.

1- Hayatı ve Tasavvufa İntisabı

Mevcut kaynaklarda Sünbül Sinan'la (ö. 936/1529) ilgili çok geniş ve detaylı bilgilere sahip değiliz.¹ Onun hakkında en detaylı ve geniş bilgi veren kaynak, yine kendi halifelerinden Yâkub Efendi'nin oğlu Yûsuf Sinâneddin'in *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân* adlı eseridir. Bu bilgiler de daha çok Yûsuf Sinâneddin'in babasından naklen verdiği malumatlara dayanmaktadır.²

Buna göre Sünbül Sinan, Halvetiyye tarikatının Sünbüliyye kolunun kurucusudur. Asıl adı Yûsuf b. Yakûb'tur. Aynı zamanda şeyhi de olan Cemâl Halvetî tarafından kendisine Sünbül lakabı verilmiş ve Sünbül Sinan olarak meşhur olmuştur. Sinan Efendi, Amasya'nın Merzifon ilçesinde doğmuş ve tahsil hayatının ilk yıllarını memleketinde tamamlamıştır. Daha sonra İstanbul'a giderek burada medrese tahsiline başlamıştır. Medrese tahsili gördüğü yıllarda tasavvufun aleyhinde bir düşünce yapısına sahip olduğu söylenir. Bu dönemde Halvetiyye tarikatının Cemâliyye kolunun kurucusu Cemâl Halvetî ile tanışınca bu düşüncelerden vazgeçmiş ve kendisine intisap etmiştir. Cemal Halvetî'ye intisab ettikten sonra yaklaşık üç yıl seyr u sülûk eğitimi almış ve bu eğitimin sonunda şeyhi kendisine hilafet vermiştir.³

Cemal Halvetî'den hilafet aldıktan sonra bir aralık irşad göreviyle Mısır'a gönderilir. Aynı tarihlerde Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda irşad faaliyetini sürdüren Cemâl Halvetî, hacca gitmek amacıyla İstanbul'dan ayrılırken Sünbül Sinan'a haber gönderip kendisinin de hacca gelmesini ister. Cemâl Halvetî bu seyahat esnasında yolda vefat edince bu buluşma gerçekleşmez. Sinan Efendi, hac dönüşü şeyhinin vasiyeti üzerine İstanbul'a döner, şeyhinin kızı Safiye Hatun'la evlenir ve Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda postnişin olur. Bu tarihten itibaren vefatına kadar, kendi adıyla anılacak olan Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda irşad faaliyetini sürdürmüştür.⁴

2- İlmî Yönü

Sünbül Sinan, Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda postnişin olduktan sonra, bir taraftan irşad faaliyetlerine devam eder, diğer taraftan da cuma günleri Ayasofya ve Fâtih camilerinde vaaz vermeye başlar. Bu özelliğinden dolayı, dönemin padişahı Yavuz Sultan Selim, yaptırdığı caminin açılış merasimi

¹ Hür Mahmut Yücer, "Sünbül Sinan", *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul, 2009, c. 38, s. 135.

² Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye*, İstanbul, 1290, s. 32-46.

³ Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkıb-ı Şerîf*, s. 32; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen, İdeal Yayıncılık, İstanbul, c. I, s. 78; Harirîzâde Mehmet Kemâleddin, *Tibyânü Vesâil-i Hakaik fi Beyâni Selâsili't-Terâik*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, no: 430, c. II, vr. 144a; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006, c. III, s. 361; Sadık Vicdanî, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye Tarikatler ve Silsileleri (Tomar-ı Halvetiyye)*, Yayına Hazırlayan: İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 59; Tahsin Yazıcı, *Fetihden Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri, Çelebi Muhammed Cemaleddin, Sünbül Sinan ve Merkez Efendi*, İstanbul Enstitüsü Dergisi, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956, c. II, s. 97; Nazif Velikâhyaoğlu, *Sünbüliyye Tarikatı ve Kocamustafapaşa Külliyesi*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 173; Yücer, "Sünbül Sinan", s. 135.

⁴ Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkıb-ı Şerîf*, s. 33; Yücer, "Sünbül Sinan", s. 136; Yazıcı, *İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri*, s. 98; Velikâhyaoğlu, *Sünbüliyye Tarikatı*, s. 174; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, s. 78; Harirîzâde, *Tibyân*, s. 144a; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* s. 365; Vicdanî, *Tomar-ı Halvetiyye*, s. 60.

sırasında vaaz etme görevini kendisine verir. Bu durum, onun padişah nezdindeki itibarını gösterdiği gibi, aynı zamanda iyi bir hatip olduğunun da kanıtı sayılır. Çünkü o günün şartlarında İstanbul'un en büyük camilerinde vaaz etmek ciddi bir dini bilgi altyapısını gerektirir. Buradan da anlaşılıyor ki o, hem hitabeti, hem de dini bilgisi ile kendisini dinletebilmiştir.⁵

İstanbul'da, Ayasofya ve Fâtih gibi camilerde vaaz eden Sünbül Sinan, vaazların ardından dervişleriyle Halvetî devranı icra edermiş.⁶ Sünbül Sinan'ın devranla ilgili bu uygulaması üzerine dönemin İstanbul kadısı Sarıgürz Nûreddin Efendi (ö. 928/1522), devran zikri yapan dervişlerin yakalanıp cezalandırılması için bir şikâyetnâme yazarak tasdik için Şeyhülislâm Kemal Paşazâde'ye gönderir. Şeyhülislâm da Sarıgürz'in şikâyetnâmesini tasdik eder.⁷

Bunun üzerine Sünbül Sinan bu fetvayı önlemek için Kemal Paşazâde'nin inanıp güvendiği Şeyh Yavsî Zâviyesi postnişini Mehmed Efendi'yi devreye sokar. Rivayete göre Mehmed Efendi, İbn Kemal'in fetvayı imzaladığı gece Resulullah'ı rüyasında görmüş ve İbn Kemal'e ulaştırmak üzere şu emri almıştır: "Tarikat ehli ile şeriat âlimleri arasında nifak çıkarmak isteyenlere itimad etmek uygun değildir. Dervişler hakkında kötü zanda bulunmak adalete sığmaz. İlmiye mensuplarına layık olan, dervişlere müşfik davranmaktır. Eğer emrimizi tutup iki cihanda kurtulmak isterlerse bu iddiadan vazgeçip, sevgi ve aşk yoluna girsinler. Ulemaya yaraşan Allah dostlarına yardımcı olmaktır." Mehmet Efendinin bu rüyayı anlatması üzerine Kemal Paşazâde, vermiş olduğu bu fetvayı uygulamaktan vazgeçer.⁸

Sünbül Efendi'nin halifelerinden Şeyh Yakub'un oğlu Yusuf Efendi, devran zikri tartışmaları ile ilgili olarak babasının bizzat şahid olduğu bu hadiseyi şöyle anlatır: "Bir gün devlet ricâlinden ve diğer ileri gelen zevattan pek çok kimse Fatih camiinde toplanmış ve Sünbül Sinan'ı da buraya davet etmişlerdi. Bunun üzerine Şeyh Efendi dervişlerini de yanına aldı ve hep birlikte camiye vardık. İstanbul kadısı Sarıgürz, Sahn medresesi müderrisi ve diğer zevat hazır bekliyordu. Şeyh efendi içeri girince cemaat ayağa kalktı. Şeyh efendi doğrudan mihraba geçip oturdu ve toplantının sebebini sordu. Sarıgürz söz alarak, senin dervişlerin Tevhid ederken devran yapıyorlar. Bunun aslı esası ve delilleri nedir bize izah edin dedi.

Şeyh şöyle dedi: Bir insanın ihtiyarı elinde olmazsa ona şer'an ne ile hükmedilir dedi. Zira bunların içerisinde hiç ihtiyarı olmadan hareket edenler var. Gerçi akılları başlarındadır ancak ihtiyarları yoktur dedi. Sarıgürz: Bu ne acayip şey dedi. Hem akılları başında, hem de ihtiyarları yok. Hiç böyle şey olur mu dedi. Bunun üzerine Şeyh şöyle dedi: Sen hiç humma hastalığına yakalandın mı? Bu hastalığa yakalanan bir kişi, akli başında olduğu halde neden gayri ihtiyarı titrer. Demek ki ihtiyarın gitmesi aklın zevalini gerektirmez dedi. Daha sonra Şeyh, Sarıgürz'e dönerek hatırlıyor musun sen falan medresede okurken benim hücremin kapısından geçmeye çekiniyordun. Ben yine o Sünbül Sinan'ım deyip onu susturdu. Sonra Sahn medresesi müderrisine dönüp: Bak efendi, Mustafa Paşa

⁵ Cemaleddin Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, haz. Mehmet Serhan Tayşî, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul, 1993, s. 451; Yücer, "Sünbül Sinan", s. 136.

⁶ Devran, sûfilerin yalnız başına veya topluca vecde gelip dönerek zikir yapmaları anlamına gelen tasavvufî ve mûsikî bir terimdir. Buna göre bir vaazın, okunan Kur'an âyetlerinin veya ilâhînin etkisiyle duygulanan ve coşan bir sûfinin çok defa gayri ihtiyarî olarak yerinden fırlayıp dönmeye başlamasına devir, devran, deveran, çarhetme, hareket, kıyam ve semâ gibi isimler verilmiştir. Devran, bir sûfinin tek başına dönmesiyle olduğu gibi bazan derviş cemaatinin topluca ayağa kalkıp dönmesiyle de gerçekleşir. Bu olay sûfinin iradesi dışında meydana gelirse mutasavvıflar bunu makbul bir hal sayarlar. İradeli olarak yapılan devran ise özellikle ilk sûfiler tarafından pek hoş karşılanmamışsa da daha sonra tarikat mensupları arasında usulüne uygun ve samimi olarak uygulanması şartıyla bunda bir sakınca görülmemiştir. Süleyman Uludağ, "Devran" *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul, 1994, c. 9, s. 248.

⁷ Tarihi süreç içerisinde devran zikrinin, tarikat mensupları arasında giderek yaygınlaşması zâhir ulemâsının tepkisine yol açmış, bu uygulamayı reddetmek için aynı zamanda çeşitli eserler de kaleme alınmıştır. Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Takıyyüddin İbn Teymiyye, Birgivi, Kemal Paşazâde ve Ebüssuûd Efendi gibi ünlü âlimler devran karşısındaki tepkilerini sert şekilde ortaya koymuşlar, bazıları daha da ileri giderek raks ve devranı helâl sayanların kâfir olacağını iddia etmişlerdir. Saçaklızâde Mehmed ve İbrâhim Halebî raks ve devrana şiddetle karşı çıkmışlar, döne döne zikir yapmanın dini oyun ve oyuncak haline getirmekten başka bir şey olmadığını söylemişlerdir. Zenbilli Ali Efendi, bir risâlede devranı savunurken Kemal Paşazâde ve Ebüssuûd Efendi ona karşı çıkmışlardır. Bununla birlikte Kemal Paşazâde'nin devranın câiz olduğu yolunda bir fetvası vardır. Ayrıca devran halinde zikreden tarikat ehline dokunulmasını yasaklayan bir de ferman çıkarılmıştır. Osmanlılar 'da bazı vâiz ve müftüler tarafından desteklenen ve zaman zaman fiilî müdahalelere kadar varan devran aleyhtarı hareketleri önlemek için devletçe bazı tedbirler de alınmıştır. Buna rağmen bu konudaki tartışmaların arkası kesilmemiş, devranın lehinde ve aleyhinde pek çok risâle kaleme alınmıştır. Bkz. Uludağ, "Devran", s. 249.

⁸ Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkıb-ı Şerîf*, s. 32; Hulvî, *Lemezât*, s. 435; Yücer, "Sünbül Sinan", s. 136; Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulema (XVI. Yüzyıl)*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 374-376.

Veziriazam iken sen medresemizde müderris idin. Paşa, Cuma geceleri dervişlerin sohbetine gelirdi. Sen de beraberinde bulunur, hatta sûfilerle sema ederdin. O zaman bu meseleyi bilmiyor muydun? Yoksa biliyordun da paşaya hoş görünmek için mi yapıyordun deyince hiç kimse başka bir şey söylemeye cesaret edememişti. Sonra şeyh, minbere çıkarak o kadar etkili bir konuşma yaptı ki orada bulunanlardan pek çok kimse, şeyhe biat ettiler.”⁹

Sünbül Sinan, devran zikrinin cevazı hususunda, gerek Sarıgürz, gerekse de başka âlimlerle yapmış olduğu münakaşalardan hem ilmî dirayeti, hem de maneî nüfuzu sayesinde üstün çıkmıştır. Bununla birlikte bu tür tartışmalara artık bir yerde son vermek ve meseleyi ilmen bir zemine oturtmak amacıyla, sema ve devran ile yapılan zikrin cevazı hususunda önce Arapça, daha sonra Türkçe olmak üzere iki risale kaleme almıştır. Bunlardan Arapça olanı, *Risale-i Tahkikiyye* adını taşımaktadır.¹⁰

Sünbül Efendi, bu risalesini, ilmiye mensupları için kaleme almıştır. Risale toplam 20 varaktır. Risalenin ilk satırında kırmızı kalemle daha sonradan yazıldığı anlaşılan şu ifade yer almaktadır. “Bu risale, şeyhimiz Sünbül Efendi’nin yazmış olduğu *Risale-i Takikiyye* adlı eseridir.” Sünbül Efendi, risalesine başlarken, besmele ve hamdeleden sonra, bu eseri yazma amacını şu şekilde ifade eder: “Talebelerim ve ihvanımdan bazıları, süluk ehlinin yaptıklarına karşı çıkıp bunu engellemeye çalışanların şüphelerine cevap verme hususunda bir risale yazmamı talep ettiler. Bunun üzerine ben de Allah’ın kitabı ve Resulullah’ın sünnetine sarılarak ve Allah’tan yardım dileyerek bunlara cevap verdim. Bu konuda, Allah Teâlâ’nın “*Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir*”¹¹ ayeti ile Hz. Peygamberin “*Kim bir ilimden sorulur, o da bunu gizlerse, kıyamet günü ateşten bir gem ile gemlenir*”¹² hadisini kendime rehber edindim. Bu yüzden eserime: *İrfan Ehlinden Olup, Muhammedî Yolda Yürüyen Talipler İçin Risale-i Tahkikiyye* adını verdim.”¹³

Sünbül Sinan, eserin giriş kısmında risalesinin hem yazma sebebi, hem de muhtevası hakkında şöyle der: “Allah kendisine rahmet eylesin Yavuz Sultan Selim Şah döneminde irşad ehlinde olmayan bazı mutaassıp kimseler, sûfilerin ayakta devran ederek yapmış oldukları zikrin caiz olup olmadığı ile ilgili fetva sordular. Evliyanın kerametlerini inkâr eden mutezile mezhebi ile onların kerametlerini bilen ehli-sünnet ve’l-cemaat mezhebi arasındaki farkı bilmeyen bu zamanın bazı gafil âlimleri, bu meselede Hanefi, Şafii ve Muhammedi şeriatın kurallarını yazan kitaplara bakmadan, sûfilerin yapmış olduğu devran zikrinin aslında raks olduğu, raksın da icma ile haram kılındığı, bunu helal kılan kimsenin, kâfir, bunu helal kılmadan yapanın da fasık olduğuna hükmettiler ve bu şekilde fetva verdiler. Ben de bu risalemde üç konu başlığı altında onların vermiş olduğu bu fetvanın batıl olduğunu ortaya koydum.

Birinci bölümde, sûfilerin ayakta ve halka halinde yaptıkları devran zikrinin raks olduğu fikrini çürüttüm.

İkinci bölümde, raksın icma ile haram kılındığı ve buna bağlı olarak raks helaldir diyenin kâfir olacağı görüşünü çürüttüm.

Üçüncü bölümde ise Ali İmran suresinde geçen “De ki eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın”¹⁴ ayetinin tefsirine yapılan bazı yorum ve tevillerden hareketle devran zikrinin haramlığını ortaya koymaya çalışanların görüşlerini çürüttüm.¹⁵

Sünbül Efendi, risalesinde, hem Arap dili, hem fıkıh, hem de örf açısından devran zikrinin raks olmadığını, öyle iddia edildiği gibi raksın haramlığı konusunda dört mezhebin müşterek bir icmasının da bulunmadığını, ayrıca bazı tefsir yorumlarının bu konu ile ilgili söylediklerinin yanlışlığını delilleri ile ortaya koymaya çalışmıştır.

⁹ Yusuf, b. Yakup, *Menâkıb-ı Şerîf*, s. 41; Haririzâde, *Tıbyan*, c. II, s. 144b; Hulvî, *Lemezât*, s. 435; Öngören, *Osmanlılar’da Tasavvuf*, s. 375.

¹⁰ Sünbül Sinan, *Risale-i Tahkikiyye*, (Arapça) Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi, no: 1761.

¹¹ Nahl, 16/125.

¹² Ebu Davud, İlm 9, (3658); Tirmizi, İlim 3, (2651).

¹³ Sünbül Sinan, *Risale-i Tahkikiyye*, vr, 1a-1b.

¹⁴ Ali İmran, 3/31

¹⁵ Sünbül Sinan, *Risale-i Tahkikiyye*, vr, 2a-2b.

Sünbül Sinan, ilmiye sınıfı için Arapça olarak yazdığı bu risalenin yanı sıra, aynı konuyu bir de halkın anlayacağı bir dil ve üslup ile Osmanlıca olarak yazar.¹⁶ Sünbül Efendi'nin bu risalesi ise 16 varaktır. Süleymaniye Kütüphanesi Atıf Efendi 1398 numarada kayıtlı bulunan nüshanın ilk varağında Molla Fenari'ye ait şu fetva vardır: "Ben şahadet ederim ki bu risalede yazılı bulunan bütün kelime, harf ve satırların tamamı Hanefi ve Şafii fıkıh kitaplarında yazılı olup ne bir eksik, ne de bir fazlalık bulunmamaktadır. Aksine burada yazılanların tamamı, hem mütekaddimin, hem de müteahhirin müctehid fakihlerin yazmış oldukları kitaplarda mevcuttur. Binaen aleyh kim bu eserde yazılanları inkâr ederse hâkimin kendisini uyarması ve cezalandırmasını, kim dil uzatıp sövmeye kalkarsa dayak ve hapis cezası ile cezalandırılmasını, ayrıca o kimsenin tecdid-i iman ve tecdid-i nikâh yapması gerektiğini, hatta Osmanlı memleketinden çıkarılmak suretiyle sürgün edilmesi gerektiğini yazmıştır.¹⁷

Sünbül Sinan, vermiş olduğu ilmî mücadele sonucunda kendi döneminde çoğu ilmiye mensubunun sema ve devran konusunda kısmen de olsa ikna olduğu söylenebilir. Ancak bu konu ile ilgili tartışmalar burada bitmemiş, sonraki dönemlerde devam etmiş, günümüzde de hala tartışılmaya devam ediyor. Kanaatimizce burada mesele sema ve devrandan çok bunları yapanların niyetleri, ilmi birikimleri ve bir de konunun dışarıdan nasıl anlaşıldığı ile ilgilidir.¹⁸

3- Tasavvûfî Yönü

Sünbül Sinan'ın tasavvûfî yönü ile ilgili olarak iki temel husus dikkat çeker. Birincisi, bu alanda yazmış olduğu risaleler, ikincisi ise zamanla kendi adı ile anılacak olan Sünbülüyye tarikatı ile bu tarikatın merkez asitanesi olan Koca Mustafa Paşa Dergâhı, burada yetişen halifeler ve yapmış oldukları ilim ve irşad faaliyetleridir. Sünbül Sinan'ın, devran zikrinin meşruiyeti ile ilgili yazdığı Arapça ce Osmanlıca risalelerinin dışında, bir de nefis mertebeleri hakkında yazmış olduğu ve bu gün elimizde yazma olarak mevcut olan *Atvar-ı Seb'â* adlı bir risalesi daha vardır. Risalenin, iki adet yazma nüshasına ulaştık. Nüshanın biri, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 2835/002 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha, Rika ile yazılmış olup içinde bulunduğu eserin 6a-11a varakları arasında yer almaktadır. Diğer nüsha ise Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 1788 numaralı Dvd' de kayıtlıdır. Eserin tam adı, *Risaletün Şerifetün fî Beyani Atvari's-Seb'âti fî Tarikati't-Tasavvûfî ve'z-Zühdi*, şeklindedir.¹⁹

Risalenin 14a varağının sol tarafında kırmızı kalem ile "iş bu risale-i şerife pir-u destgirimiz Sünbül Sinan Halvetî Hazretlerindir" şeklinde bir not yazılmış, altında ise tarih olarak h. 1244 (m. 1828) kaydı düşülmüştür.

Sünbül Efendi, eserinin te'lif sebebini, "Âdemoğlunun kalbinin içinde bulunduğu hal ve durumlarla ilgili olarak, tafsilattan uzak, öz ve anlaşılır bir şekilde, taliplerin de rahatça okuyup ezberleyebilecekleri bir risale yazmak istedim" şeklinde ifade etmektedir.²⁰

Sinan Efendi, bu risalesinde nefis mertebelerini izah ederken, onları, bazen bir Peygamber, bazen de bir yıldız ismi ile eşleştirir ve bu isimlerden hareketle o mertebenin özelliğini ve orada bulunan salikin durumunu izah etmeye çalışır. Müellifimiz, yedi mertebenin her birisinde genel olarak dört hususa dikkat çeker. Birincisi, mertebenin ismi ve özelliği, ikincisi, bu mertebede bulunan kişinin içinde bulunduğu durum, üçüncüsü, bu mertebenin hangi peygamber ismine denk geldiği, dördüncüsü ise bu mertebenin hangi yıldız ismi ile eşleştiği ve bunun özellikleri.

Buna göre Nefs-i emmâre Âdem mertebesidir, yıldızı Kamer (Ay)'dir. Nefs-i levvâme Nuh mertebesidir, yıldızı Utarid (Merkür)'dir. Nefs-i mühlheme Yahya mertebesidir, yıldızı Zühre (Venüs)'dir.

¹⁶ Sünbül Sinan, *Risâle Der Hakk-ı Zikr-i Devrân*, (Osmanlıca) Atıf Efendi Kütüphanesi Nu: 1398; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY, Nu: 3868.

¹⁷ Sünbül Sinan, *Risâle Der Hakk-ı Zikr-i Devrân*, vr. 1a.

¹⁸ Aslında devran, Melâmiyye ve Nakşibendiyye dışında kalan mutasavvıfların çoğu tarafından kabul edilip uygulanmıştır. Kadiriyye, Rifâiyye, Mevleviyye, Sühreverdiyye, Çiştîyye, Halvetiyye başta olmak üzere hemen bütün tarikatlarda devranî zikre büyük önem verilmiş ve tarikatın bir esası haline getirilmiştir. Özellikle Halvetiyye ve onun çok sayıdaki kolları "darb-ı esmâ" dedikleri devrana büyük önem vermişler. Halvetîler, enfüsten âfâka (içten dışa) doğru olan devre "devr-i suğrâ", âfâktan enfüse doğru olan devre ise "devr-i kübrâ" derler. Bkz. Harîrizâde, *Tibyân*, c. 1, vr. 343a; Uludağ, "Devran", s. 248.

¹⁹ Sünbül Sinan, *Risaletün Şerifetün fî Beyani Atvari's-Seb'âti fî Tarikati't-Tasavvûfî ve'z-Zühdi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, no: 2835, vr. 6-11; Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Dvd No:1788, Arşiv no: 06 Mil Yz A 8942/2.

²⁰ Sünbül Sinan, *Atvar-ı Seb'â*, vr, 14a.

Nefs-i mutmainne İdris mertebesidir, yıldızı Güneş'tir. Nefs-i raziyye İsa mertebesidir, yıldızı Mirrih (Merih)'tir. Nefs-i marziyye Musa mertebesidir, yıldızı Müşteri (Jupiter)'dir. Nefs-i kâmile Ahmed mertebesidir, yıldızı Zuhal (Satürn)'dir.²¹

Sünbül Sinan'ın tasavvûfî yönü ile ilgili öne çıkan diğer bir husus ise yukarıda da ifade edildiği gibi, kendi adıyla anılacak olan Sünbülüyye tarikatı ile bu tarikatın merkez asitanesi olan Koca Mustafa Paşa Dergâhı, burada yetişen halifeler ve yapmış oldukları ilim ve irşad faaliyetleridir. Sünbülüyye, Sünbül Sinan'a nisbet edilen Halvetiyye-Cemâliyye tarikatının bir koludur. Sünbül Sinan'ın, Sadrazam Koca Mustafa Paşa tarafından 1486 yılında cami ve tekkeye dönüştürülerek Cemâl-i Halvetî'ye tahsis edilen Koca Mustafa Paşa Külliyesi'nde, şeyhi Cemâl Halvetî'nin yerine geçerek irşad faaliyetine başlamasıyla Sünbülüyye kuruluş sürecine girmiştir. Medrese kökenli bir müfessir ve vâiz olan Sünbül Sinan'ın bu özelliği kendisinden sonraki postnişinlere de tesir etmiş, birçok Sünbülî şeyhi selâtin camilerinde kürsü şeyhliği ve vâizlik yapmıştır.²²

Sünbülüyye, İstanbul'da çoğunluğu bugünkü Fatih ilçesi sınırları içerisinde olmak üzere zamanla yirmi altı dergâhta temsil edilmiştir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru bunların üçü arsa haline dönüşmüş, tekkelerin kapatıldığı dönemde dergâh sayısı on yediye inmiştir. Bu tekkelerden on tanesi XVI, ikisi XVII, ikisi XVIII, üçü XIX. yüzyılda faaliyete geçmiş, diğerleri ise başka tarikatlardan Sünbülüyye'ye intikal etmiştir.²³

Lemezât müellifi Hulvî, Sünbül Sinan'ın tarikat yolunda pek çok halife yetiştirdiğini belirtir. Meşhur halifeleri, Akşehirli Cemal Efendi (ö. 943/1536),²⁴ Şeyh Maksud Efendi (ö. 970/1562),²⁵ Şeyh Ahmed Çavdarlu (ö. 979/1571)²⁶ ve Şeyh Merkez Muslihuddin Efendi (ö. 959/1551-52)'dir.²⁷

Sünbül Sinan'ın vefatının ardından Merkez Efendi, Koca Mustafa Paşa Âsitânesi'nde postnişin olmuştur. Uzun yıllar müderrislik ve vâizlik yapan Merkez Efendi, başlangıçta kıyâmî usulle devran zikri yapan Halvetîler'e karşı olmasına rağmen Sünbül Sinan'dan etkilenerek kendisine intisap etmiş, Yavuz Sultan Selim'in annesi Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın isteğiyle Sünbül Sinan tarafından Manisa'ya şeyh ve Darüşşifaya tabip olarak gönderilmiştir. Merkez Efendi, Kanûnî Sultan Süleyman'ın kız kardeşi Şah Sultan ile evlenmiş, bu evlilik ve Şah Sultan'ın Merkez Efendi'ye bağlılığı tarikatın daha da yaygınlaşmasına ve kurulan yeni tekkelerle gelişmesine katkı sağlamıştır. Sünbülüyye, 500'ü aşkın halife yetiştiren Merkez Efendi'nin meşihatı döneminde İstanbul ve Anadolu'da yayılmış, halifelerin genelde medrese kökenli vâiz ve imam olması tarikatın kökleşmesini sağlamıştır.²⁸

Sünbülüyye, XVI ve XVII. yüzyıllarda Anadolu'da, Kütahya, Amasya, Manisa, Kastamonu gibi şehirlerde faaliyet göstermiştir. Balkanlar'a ise Sünbül Sinan'ın halifelerinden Yâkub Germiyânî (ö. 979/1571) ve Hasan Adlî (ö. 1026/1617) tarafından taşınmıştır. Tarikatı, Bosna'da, Sünbül Sinan'ın halifesi Aynî Dede'nin yaygınlaştırdığı zikredilir. Yeni yapılan araştırmalarda, tarikatın Sîdî (Seyyid) Mahmûd el-Bağdâdî tarafından Nijer'in Âir bölgesine taşındığı anlaşılmaktadır. Mahmûdiyye kolu burada daha çok Tuareglar (Tevârik) ve Fûlânîler arasında yayılmıştır.²⁹

Mübarek gün ve gecelerde minarelerde kandil yakma âdetini, İstanbul'da ilk defa bir Sünbülî şeyhi olan Necmeddin Hasan Efendi (ö. 1019/1610) başlatmıştır. Hasan Efendi, Hz. Peygamber'in doğum günü olan rebîülevvel ayının on ikinci gecesinde Koca Mustafa Paşa Camii minaresinde kandil yaktırmış, bundan hoşlanan III. Murad bir fermanla bütün İstanbul camilerinde kandil yakılması geleneğini başlatmıştır.³⁰

²¹ Sünbül Sinan'ın hayatı, eserleri, *Atvar-ı Seb'a* adlı risalesini yazma gayesi, eserin muhtevası ve nüshaları, hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet Şirin Ayış, "Sünbül Sinan ve Atvâr-ı Seb'a Risalesi Bağlamında Nefis Mertebeleri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 13, ss. 119-138, Bingöl, 2017.

²² Hür Mahmut Yücer, "Sünbülüyye", *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul, 2010, c. 38, s. 136.

²³ Yücer, "Sünbülüyye" s. 137.

²⁴ Hulvî, *Lemezât*, s. 435; Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkıb-ı Şerîf*, s. 46.

²⁵ Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkıb-ı Şerîf*, s. 36; Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf*, s. 58.

²⁶ Hulvî, *Lemezât*, s. 440; Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkıb-ı Şerîf*, s. 46.

²⁷ Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkıb-ı Şerîf*, s. 46; Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf*, s. 60.

²⁸ Yücer, "Sünbülüyye", s. 137.

²⁹ Yücer, "Sünbülüyye", s. 138.

³⁰ Yücer, "Sünbülüyye", s. 138.

4- Hakkında Söylenenler

Sünbül Sinan'ın hem ilmî, hem de tasavvûfî anlamda büyüklüğünü gösteren bir diğer husus ise kendisinden sonra günümüze kadar pek çok edip ve şairin onun hakkında yazdıkları methiye ve şiirlerdir. Fevziye Abdullah Tansel, *Gül-Baba Adı Verilen İki Ayrı Şahsiyet Molla Murad Divan'ı ve Sünbül Sinan*, adlı makalesinde Tahsin Yazıcı'dan naklen Sünbül Sinan'ın tasavvufî ve ilmî eserlerin yanı sıra aynı zamanda şair olduğunu ve bu alanda şiirler yazdığını da belirtmektedir.³¹

Osmanlı Müellifleri adlı eser, Sünbül Sinan'ın birkaç ilahîsinin olduğunu zikreder.³²

Sadık Vicdanî'nin, *Tomar-ı Halvetiyye* adlı eserinde, Sinan Efendi'nin bir ilahîsinin mevcut olduğu belirtilir. Buna ilave olarak, Sinan Efendi'nin biri Süleymaniye'de, öteki Fatih Millet Kütüphanesi'nde muhtelif şairlere ait manzumeleri içine alan iki adet mecmuanın içinde bulunan şiirlerinin olduğu da gelen rivayetler arasındadır.³³

XIX. asrın ortalarında yaşamış ve aynı zamanda Nakşibendî'ye tarikatına mensub olan Molla Murad Nakşibendî, tasavvuf ehlini methettiği divanında Sünbül Sinan'a da yer vermiştir. Sünbül Sinan'ın tarikat şeceresini içine alan ve türbesini canlandıran bu şiir, Sinan Efendi'nin, Nakşibendiler arasındaki manevi kıymeti de göstermesi açısından önemlidir.³⁴

Yaşadığımız çağda Türk edebiyatının büyük şairi Yahya Kemal, Sünbül Sinan'ın bulunduğu çevre olan Koca Mustâpaşa'nın manevi yüceliği ile ilgili uzun bir şiir yazmıştır. Şiirin ilgili kısmı şu şekildedir:

Ne ledünnî gecedir ta ağaran fecre kadar,
Bir mücevher gibi Sünbül Sinan'ın ruhu yanar.
Ne saadet! Bu taraflarda, her ülfetten uzak,
Vatanın fatihi cedlerle beraber yaşamak.

Bu mısralar, bu unutulmaz şahsiyetin, "ta fecre kadar, bir mücevher gibi" pırl pırl yanan ruhunun verdiği ilhamın mahsulüdür. Bu durum aynı zamanda onun manevi nüfuzunun ve şöhretinin beş asırdan beridir sıcaklığını kaybetmeyerek nasıl devam ettiğini de gösterir.³⁵

Sünbül Sinan'ın edebî yönü ile ilgili önemli bir husus ise Halvetî devranlarında okunan bir başka şiiridir. Sinan Efendi'nin yazmış olduğu bu şiir, daha sonra Cebbarzâde Mehmet Ârif Bey tarafından *Miftah-u Hazain-i Rahmaniyye fi Memleketi Vücûdî'l-İnsaniyye*,³⁶ adıyla şerhedilmiştir.³⁷

Sünbül Sinan'ın manevi makamı ile ilgili bir başka husus ise, Nihat Azamat'ın *Kuşadalı İbrahim Efendi* adlı makalesinde bahsettiği bir olaydır. Rivayete göre Kuşadalı, misal âleminde ara sıra Sünbül Sinan ile görüşerek birbirlerinden istifade ettiklerini belirtir. Bu konu her ne kadar erbabınca anlaşılacak bir durum olsa da Kuşadalı gibi bir sûfînin misal âleminde Sinan Efendi ile görüşmesinden bahsetmesi, onun tasavvuf alanındaki manevi yönünü ortaya koyması açısından önemlidir.³⁸

II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman dönemlerini idrak eden Sünbül Efendi, Muharrem 936'da (Eylül 1529) vefat etti. Cenaze namazı Fâtih Camii'nde Kemal Paşazâde tarafından kıldırıldı ve dergâhının hazîresine defnedildi. Türbesi, İstanbul'un en önemli ziyaretgâhlarından biridir. Hüseyin Vassâf, Şeyhülislâm Kemal Paşazâde'nin onun vefatı dolayısıyla söylediği tarih manzumenin, çini üzerine yazılarak türbeye konulduğunu ve "Nûr ola Sünbül Sinân'ın kabri hep" mısrasıyla biten sekiz beyitlik bu manzumeyi eserine kaydettiğini belirtir.³⁹

³¹ Yazıcı *İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri*, s. 97.

³² Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 79

³³ Fevziye Abdullah Tansel, *Gül-Baba Adı Verilen İki Ayrı Şahsiyet Molla Murad Divan'ı ve Sünbül Sinan*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 1968, c. 16, s. 75.

³⁴ Tansel, *Molla Murad Divan'ı ve Sünbül Sinan*, s. 76.

³⁵ Tansel, *Molla Murad Divan'ı ve Sünbül Sinan*, s. 76.

³⁶ Cebbarzâde (Çapanzâde) Mehmet Arif Bey, *Miftah-u Hazain-i Rahmaniyye fi Memleketi Vücûdî'l-İnsaniyye*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâyî Efendi 571. Diğer nüsha için bkz. Taksim Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, no 1146.

³⁷ Ömür Ceylan, *Üsküdar'ın "Kravatlı Evliyası" Cebbarzâde (Çapanzâde) Mehmet Arif Bey ve Nutk-i Sünbül Sinan Şerhi*, Üsküdar Sempozyumu IV, İstanbul, 2007, c. 1. s. 614.

³⁸ Nihat Azamat, "Kuşadalı İbrahim Efendi", *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul, 2002, c. 26, s. 468.

³⁹ Yücer, "Sünbül Sinan", s. 136; Yüfuf b. Ya'küb, *Menâkıb-ı Şerîf*, s. 32; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3. s. 375.

Sonuç

Sünbül Sinan, Amasya'nın Merzifon ilçesinde doğmuş, tahsil hayatının ilk yıllarını memleketinde tamamlamış, daha sonra İstanbul'a giderek medrese tahsiline başlamıştır.

İstanbul'da, Halvetiyye tarikatının Cemâliyye kolunun da kurucusu olan Cemâl Halvetî ile tanışmış, tarikat yolunda kendisine intisap etmiş ve bu şekilde tasavvuf yoluna girmiştir.

Cemâl Halvetî'nin vefatından sonra, şeyhinin vasiyeti üzerine Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda postnişin olmuş, bu tarihten itibaren vefatına kadar, kendi adıyla anılacak olan Koca Mustafa Paşa Dergâhındaki asitanede irşad hizmetinde bulunmuş ve pek çok halife yetiştirmiştir.

Sünbül Sinan, irşad faaliyetlerinin yanı sıra cuma günleri Ayasofya ve Fâtiha camilerinde vaazlar vermiş, namazdan sonra ise müritleri ile devran zikri yapmıştır. Onun bu devran uygulaması ulemâ ve meşâyih arasında tartışmalara sebep olmuş, o, ilmî hüviyeti ve manevî dirayetiyle bu tür münakaşalardan üstün çıkmıştır.

Sünbül Sinan, üstün çıktığı bu tür münakaşalarla ilgili olarak devran zikrinin cevazı hususunda önce Arapça, daha sonra Türkçe olmak üzere iki risale kaleme almıştır.

Aynı zamanda nefis mertebeleri ile ilgili *Atvar-ı Seb'a* adlı bir risale yazmıştır. Risalesinde, nefis mertebelerini izah ederken, onları, bazen bir Peygamber, bazen de bir yıldız ismi ile eşleştirmiş ve bu isimlerden hareketle o mertebenin özelliğini ve orada bulunan salikin durumunu izah etmiştir.

Vefatından sonra kendi adıyla anılacak olan Sünbülüyye, Anadolu'da, Kütahya, Amasya, Manisa, Kastamonu gibi şehirlerde Balkanlar'da Bosna'da, Nijer'de ise Âir bölgesinde faaliyetlerde bulunmuştur.

Kaynakça

- Ayış, Mehmet Şirin, "Sünbül Sinan ve Atvâr-ı Seb'a Risalesi Bağlamında Nefis Mertebeleri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 13, ss. 119-138, Bingöl, 2017.
- Azamat, Nihat, "Kuşadalı İbrahim Efendi", *DİA*, c. 26, İstanbul, 2002.
- Bursalı, Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen, İdeal Yayıncılık, İstanbul.
- Cabbarzâde, Mehmet Arif Bey, *Miftah-u Hazain-i Rahmaniyye fi Memleketi Vücûdi'l-İnsaniyye*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâyî Efendi 571.
- Ceylan, Ömür, *Üsküdar'ın "Kravatlı Evliyası" Cabbarzâde (Çapanzâde) Mehmet Arif Bey ve Nutk-i Sünbül Sinan Şerhi*, Üsküdar Sempozyumu IV, c. 1, İstanbul, 2007.
- Hariîzâde Mehmet Kemâleddin, *Tıbyânü Vesâilî'l-Hakaik fi Beyâni Selâsilî't-Terâik*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, no: 430.
- Hulvî, Cemaleddin, *Lemezât-ı Hulviyye*, haz. Mehmet Serhan Tayşi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul, 1993.
- Öngören, Reşat, *Osmanlılar'da Tasavvuf Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulema (XVI. Yüzyıl)*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Sünbül Sinan, *Risâle Der Hakk-ı Zikr-i Devrân*, (Osmanlıca) Atif Efendi Kütüphanesi Nu: 1398; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY, Nu: 3868.
- Sünbül Sinan, *Risale-i Tahkikiyye*, (Arapça) Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi, Nu: 1761.
- Tansel, Fevziye Abdullah, *Gül-Baba Adı Verilen İki Ayrı Şahsiyet Molla Murad Divan'ı ve Sünbül Sinan*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 16, Yıl: 1968.
- Uludağ, Süleyman, "Devran" *DİA*, c. 9. İstanbul, 1994.
- Vassâf, Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Velikâhyaoğlu, Nazif, *Sünbülüyye Tarikatı ve Kocamustafapaşa Külliyesi*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Vicdânî, Sadık, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye Tarikatler ve Silsileleri (Tomar-ı Halvetiyye)*, Yayına Hazırlayan: İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Yazıcı, Tahsin, *Fetihten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri, Çelebi Muhammed Cemaleddin, Sünbül Sinan ve Merkez Efendi*, İstanbul Enstitüsü Dergisi, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956.
- Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye*, İstanbul, 1290.
- Yücer, Hür Mahmut, "Sünbül Sinan", *DİA*, c. 38, İstanbul, 2009.

Yücer, Hür Mahmut, "Sünbülüyye", *DİA*, c. 38, İstanbul, 2010.